

Svědomí kontra existence

(ZPRÁVA O VZNIKU A VÝVOJI CHARTY 77) **Druhá fáze**

První fáze

Stáli jsme ve dveřích kuchyně, když řekla "S tím by se snad mělo něco dělat" a po třech krocích otočila kohoutkem vodovodu, aby tekoucí voda překryla naše hlasy již předtím přikrčené v šepot. Ona věta těsně před vodopádem neměla na konci vykřičník ani otazník. Neměla tam nic než ten čárek vody a byla předznamenáním rozhovoru o občanských a politických právech. Bylo to ve čtvrtek 11. listopadu 1976, kdy se objevila v prodeji Sbíрка zákonů ČSSR, částka 23, a v ní mimo jiné Vyhláška ministra zahraničních věcí ze dne 10. května 1976 pod číslem 120 s nadějným názvem: Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Cena výtisku 2,60 Kčs – tedy spousta práv pro občana za vcelku levný peněz, nepočítáme-li poněkud zvýšené poplatky za tekoucí vodu při rozhovoru o nich.

Zmíněné mezinárodní Pakty byly v New Yorku otevřeny k podpisu dne 19. prosince 1966 a jménem ČSSR podepsány v New Yorku 7. října 1968 – čtyřicet sedm dní po vstupu spřátelených armád do Československa. Federální shromáždění ČSSR vyslovilo souhlas s oběma Pakty 11. listopadu 1975 – sedm let po podpisu v New Yorku. President republiky Pakty ratifikoval a příslušné listiny byly uloženy u generálního tajemníka OSN 23. prosince 1975. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech vstoupil v platnost 23. března 1976 a od toho dne platí i pro ČSSR. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech vstoupil v platnost 3. ledna 1976 a pro ČSSR platí rovněž od 23. března 1976. Vyhláška číslo 120 vyšla ve Sbírce zákonů ČSSR 13. října 1976 a prodávat se začala, jak již známo, za 2,60 Kčs v den oné památné věty S tím by se snad mělo něco dělat... zakončené pootočením vodovodního kohoutku.

V preambuli Paktů se praví, že "uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezcizitelných práv všech členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě" a že "jednotlivec, mající povinnosti k jiným a ke společenství, ke kterému přísluší, je povinen usilovat o rozvíjení a dodržování práv uznaných v tomto Paktu". Vzhledem k uznání přirozené důstojnosti a nezcizitelných práv se tam nic neříká o potřebě tekoucí vody při rozhovorech o nich. Holt jsme si nějak moc zvykli.

Zrodila se tedy myšlenka "něco dělat" a protože bylo těch hlav, kde se rodí podobné myšlenky jistě mnohem víc, než si vůbec dovedou představit naši oficiální signatáři Paktů, vzniklo Prohlášení Charty 77. Toto prohlášení se odvolává na přijaté Pakty, vítá skutečnost, že ČSSR k nim přistoupilo a konfrontuje naši dnešní realitu s jejich postuláty. Prohlášení připomíná kolik základních občanských práv platí v naší zemi – bohužel – jen na papíře a nabízí spoluodpovědnost za dodržování těchto práv, neboť "Každý nese svůj díl odpovědnosti za obecné poměry a tedy i za dodržování uzákoněných paktů, které k tomu ostatně zavazují nejen vlády, ale i všechny občany".

To je hlavní poslání Charty 77, která "není organizací, nemá stanovy, stálé orgány a organizačně podmíněné členství".

Důležitost tak dlouhé citace z Prohlášení Charty 77 se prokáže později – až po zveřejnění – ale zatím je prosinec 1976, kdy se teprve formují myšlenky v souvislý sled. Zdá se totiž, že přichází doba pro ně příznivější: Jsou podmíněně propuštěni čtyři političtí vězňové a i když to zdaleka nejsou všichni, kteří byli u nás odsouzeni v rozporu s právy zaručenými Pakty, aspoň ve čtyřech rodinách budou veselé vánoce. Je dohodnuto a realizováno osvobození L. Corvalána a V. Bukovského a jejich vzájemná výměna v Curychu, ať tomu oficiální místa v té či oné zemi říkají jakkoliv. Pokoj lidem dobré vůle.

Jsou vánoce a jak už to v kalendáři bývá – nezadržitelně se blíží rok 1977, který byl prohlášen Rokem práv politických vězňů.

Jsou vánoce a lidé jsou si jaksi blíží než jindy, dávají si dárky a přejí si obvykle hodně zdraví a spokojenosti. Tím chce být i Charta 77 a proto své prohlášení uzavírá slovy: "Věříme, že Charta 77 přispěje k tomu, aby v Československu všichni občané pracovali a žili jako svobodní lidé".

Tedy takové skromné PF pro všechny. Jak asi bude přijato? Věřit nebo nevěřit? Máme smutné zkušenosti s přesvědčením a činy pocházejícími jen z pouhé víry. Tou se dá později zakrýt i hrdelní zločin vysvětlovaný jako omyl, i zlo páchané na tisících pocukrované později omluvou, i krivda na statisících později vykupovaná odpustky. Anebo jen zkroušeným pokáním, které vůbec nic nestojí. Tak tedy: nejen věřit, ale také konat.

Souhlasné podpisy pod Chartou 77 se množí. Šťastný a veselý – ten sedmdesátý sedmý!

Třetí fáze

Je 6. ledna 1977 – den tříkrálový. Býval u nás takový “buržoasní” zvyk rozšířený zejména na chudobném venkově, že od domu k domu chodili tři králové: Kašpar, Melichar a Baltazar, což byli kouzelně nalíčení kluci s papírovými korunami na hlavách. Nad dveře chalup malovali křídou K + M + B. Jen z nich byl černý a ten byl vzadu.

V Československu ten letošní den tříkrálový popisuje Prohlášení Charty 77 čís. 2 takto: “Dne 6. ledna 1977 před polednem obklíčily vozy státní bezpečnosti uprostřed normálního provozu osobní vůz, ve kterém jeli spisovatelé Václav Havel a Ludvík Vaculík s hercem Pavlem Landovským, aby doručili vládě ČSSR, Federálnímu shromáždění a ČTK text Charty se všemi podpisy a zaslali jej poštou i jeho signatářům. Jmenovaní a dále spisovatel Zdeněk Urbánek byli pak řadu hodin vyslýcháni, ačkoliv už z obsahu zabavených obálek muselo být bezpečnosti zřejmé, že její akce je nepřiměřená i neoprávněná, protože Charta 77, jak dokazují i právní expertízy, které si dala vypracovat, neporušuje v nejmenším čs. zákony, ale naopak je hájí... Zadrženi byli během výslechu filmováni televizními kamerami a fotografováni jako špioni nad korespondenci, adresovanou nejvyšším státním orgánům... Během tříkrálové noci a také další den proběhly u jmenovaných domovní prohlídky, při nichž byl zabaven bezpočet věcí, především knihy, korespondence, fotografie i věci naprosto osobní... Burcující je, že byly zabaveny i úředně vydané texty o občanských právech, které byly právě uveřejněny ve Sbírce zákonů ČSSR... Současně byli zatčeni, vyslýcháni a podrobeni domovní prohlídce spisovatel dr. František Pavlíček a novinář Jan Petránek... První čtyři byli postupně propuštěni po půlnoci 7. ledna a Václav Havel po svém druhém zadržení 7. ledna ve 22. hod. Druzí dva byli propuštěni o den později, na sklonku lhůty, za níž začíná vazba... Provedené domovní prohlídky byly nezákonné, protože nebylo zahájeno trestní stíhání, což je podle čs. zákonů podmínkou. Filmování osob proti jejich vůli i jejich bytů a soukromých předmětů lze považovat za trestný čin útisku podle § 237 trest. zákona... Mluvčí Charty 77 prohlašují, že předběhla-li publikace textu v zahraničí jeho odevzdání čs. vládním místům, jde to rovněž na vrub ministerstva vnitra, které tomu zabránilo”.

Zde končí citace Prohlášení čís. 2 a nabízí se vysvětlení: Ve skutečnosti byla Charta 77 podána k doručení našim nejvyšším orgánům 6. ledna před polednem, neboť bezpečnost vlastně sama dobrovolně převzala úlohu pošty, což je v daném případě jistě rychlejší instituce. Jen je třeba ještě doplnit, že mezitím k 242 podpisům pod Chartou 77 jich v těch dvou dnech přibýlo dalších čtyřicet.

V závěru Prohlášení čís. 2 se říká: “Mluvčí Charty 77 věří, že vedoucí státníci zabrání dalším svévolím ministerstva vnitra, která neohrožují pouze nás a většinu občanů, ale – jak o tom svědčí příklady z minulosti – i je samotné. Podepsání mluvčí Charty 77: prof. dr. Jan Patočka DrSc, Dr. h.c., Václav Havel, prof. dr. Jiří Hájek DrSc.”.

Opět ta “víra” – ale v té době již seděli šéfredaktoři uniformovaného tisku a ostatních sdělovacích prostředků na obvyklém, avšak neobvykle ostrém promývání obsahu svých hlav, kde jim současní ideologové vštěpovali informace: a) jde o akci protistranickou a tím nezákonnou, b) pravice nespí, zdvíhá hlavu, chce zneužít naší velkorysosti, c) akce není izolovaná, třeba hledat spojení s nepokoji v Polsku, NDR a jiných socialistických státech, vždyť i v moskevském metru vybuchla puma, d) organizátoři si vybrali pro ně výhodný čas – nástup nového amerického presidenta, skládání účtů za Helsinky v Bělehradě, naše ekonomické potíže v souvislosti se změnami plánů na základě nových velkoobchodních cen. A začala transplantace směrnic: 1. Zostudit špičky mezi signatáři (konkrétní jména a příslušné přívlaskty). 2. Rozbít jednotu ostatních a nalepat jejich falešnou solidaritu (třeba to někdo podepsal bílko, naznačit, že tím by se z toho mohli dostat se zdravou kůží). 3. Urychlit diferenciaci ostrým zákrokem bezpečnosti (strach z protistátní činnosti, však kdyby bylo třeba, prokuratura to odklepne). 4. Nátlak u zaměstnavatelů (ono nakonec každému jde o ten kus žvance). 5. Spustit lavinu protestních rezolucí všech vrstev, ale především dělníků (ať slyší, co si o nich pracující myslí – stačí trochu zadupat, uvidíte, jak zalezou). 6. Celou kampaň vést nanejvýš inteligentně.

Vše bylo splnitelné až na bod poslední – jak se ostatně brzy ukáže.

Čtvrtá fáze

Nejde to u nás jinak. Signál musí dát Rudé právo, což se stalo ve středu 12. ledna článkem “Ztroskotanci a samozvanci” – satirik by nevymyslel lepší titul, vždyť se přímo nabízí dvojí výklad těchto slov. Obsah článku však nenechává nikoho na pochybách, je napsán přesně podle směrnic – až na bod šestý, který by v něm čtenář marně hledal. Špičky mají přívlasktů, že by se z nich dal sestavit nový významový lexikon, jen výběr výrazů je jaksi omšelý – naposled se takto psalo o protistranickém a protistátním centru nebo o slovenských buržoasních nacionalistech v padesátých letech neblahé paměti.

Jestliže by výběr výrazů v článku Rudého práva mohl být zajímavý pro filologa, právníka jistě více zaujmou věty “Jde o protistátní, protisocialistický, protilidový a demagogický hanopis, který hrubě a lživě pomlouvá Československou

socialistickou republiku a revoluční vymoženosti lidu... Autoři pamfletu jsou agenti anti-komunistických centrál". Byly autoritativně vytištěny před ukončením výsledků (ve většině případů dokonce před jejich zahájením), mnohem dříve než prokurátor vznesl obvinění a v době, kdy výrok soudu je v nedohlednu. Vskutku poučná lekce, jak plnit ustanovení mezinárodních paktů závazných i pro náš stát. A ještě něco pro statistika: z Charty 77 jsou citována 23 slova, z dr. Goebbelse 32 slova (nepřímo-citace z druhé ruky) a z projevu současného generálního tajemníka ÚV KSČ 68 slov. Poslední číslice cosi připomněla – v článku se několikrát objevuje rok 68. a to není od autorů zrovna příliš chytré, zvláště když v Chartě 77 o něm není ani zmínka.

Současně začaly výslechy signatářů Charty 77 – zatím jako svědků. Ale způsob, jakým jsou tyto lidé předváděni, je poplatný článku Rudého práva (nebo snad jiným instrukcím?), jde o vyvrhly, kteří jsou již předem odsouzení. "Inkriminování" jsou veřejně vytahováni uniformovanou bezpečností ze svých pracovišť, jako by právě ukradli soustruh, eskorty je vodí po ulicích jako prostitutky či notorické alkoholy a na obvodních odděleních, kde čekají na odvoz, také tak s nimi zacházejí, za hluboké tmy se v domech rozléhá řinčivé zvonění u dveří bytů, je vyhrožováno násilím, jestli nepůjdou ihned, jsou vyzýváni Jménem zákona, v budovách státní bezpečnosti jsou zastrašováni všelijakými floutky "že by se měli řezat bičem", množí se nezákonné prohlídky prováděné až devíti "pracovníky". Písemné příkazy buď vůbec neexistují, nebo jsou nedbale vyplněny. Zkrátka jste spodina a tak bude s vámi nakládáno. A to jde pořád ještě jenom o svědeckou výpověď.

Naproti tomu jednání referentů při výslechu je vcelku korektní, někdy sice zdlouhavé, ale stále v mezích zákona. Je totiž zájem sepsat nějaký protokol, jen nesmíte chtít, aby v něm byla nějaká stížnost na způsob předvádění, to prý není jejich starost a práce prý je tolik, že jsou nasazeni příslušníci, kteří se obvykle zabývají kriminalitou jiného druhu. Zlodějům tedy nastaly zlaté časy.

Zatímco "prostí" signatáři jsou obvykle předváděni k výpovědi jen jednou, několik "vybraných" pobývá u výsledků každý den od rána do večera, ale vyspat se smějí doma, tím se ušetří místo i ložní prádlo.

Lavina je ošklivé slovo, mnohdy při ní bývají oběti na životech, ale přikázali lavinu, tak se nedá nic dělat. Už se valí ze všech stran: potrestejte je, vyvezte je za hranice, přiveďte je, ať si plivnem, zničte je! Kdyby člověk nevěděl, jak se to dělá – že kdo má razítko, hravě nahradí i tisíc podpisů – musela by mu naskočit husí kůže z té krvelačnosti. Rezoluce startují na stisknutí knoflíku (předlohy pečlivě rozmnožené na obvodních či okresních sekretariátech KSČ), někde lidé skutečně pode-

pisují, aby nepřišli o to, co mají, jinde jen hlasují, což se později zapomene, a kde to narazí na rozpaky či dokonce na odpor, tam to podepíší vedoucí a složky. Ovšem jsou i

spravedlivě rozhořčení, kteří jsou pupeční šňůrou spojeni právě s touhle garniturou moci a jsou tím pádem na výplatní listině současného režimu, bez něhož by se jim nevedlo tak dobře, jako se jim právě teď vede. Jsou pro práva a svobody třídní – rozuměj práva a svobody jejich nové třídy. Není třeba je blíže charakterizovat a ověšovat přívlastky, slovník toho druhu je vyhrazen Rudému právu a ostatním sdělovacím prostředkům.

Pátá fáze

A Charta 77 se šíří. Čím víc jsou její signatáři pronásledováni a čím víc jsou lidé nuceni je odsuzovat – tím větší je zájem o skutečný text prohlášení. Lidé chtějí vědět, proti čemu mají protestovat. Mají hlad po informacích, poslouchají zahraniční rozhlasové vysílání, sami si Chartu 77 rozepisují. Bylo by výmyslem (to opět přenechme jiným) tvrdit, že s ní všichni souhlasí, někteří ji považují za předčasnou, jiní za naivní drážďení moci, někomu se zdá málo radikální, jinému připadá jako donkichotství. Ale čtou ji a hovoří o ní. A to je důležité.

Dokonce se po ní pídí funkcionáři stranických sekretariátů a redaktoři sdělovacích prostředků, po kterých se chce, aby proti ní psali. A to je ještě důležitější, protože u normálních lidí je to normální, kdežto tohle už je opovržlivost – pochybovat o pravdivosti směrnice a chtít se přesvědčit na vlastní oči. Nakonec je tu i trocha obavy, zda se všechno neobrátí proti nim, když podcenili inteligenci lidí, nemajíce svou vlastní. Holenkové, propaganda se musí umět dělat, aby z ní lež nečouhala jako sláma z bot!

Organizátoři pogromů chtěli diferencovat signatáře Charty 77 a ona se jim zatím diferencuje společnost. Ovšem zdaleka není vyhráno, zápas Svědomí kontra Existence ještě neskončil, ten teprve začíná a skóre vůbec není jasné. Kromě obdivu se ozývá i skepse, ba dokonce se také někteří namíchli: co do toho šfouráte, když už se lecos začalo měnit k lepšímu, svým spěchem jen pokazíte, co už jsme pracně "urvali". Věru "zdravá" morálka spokojeného socialistického konzumenta: vždyť vy jste vstavu pranýřovat i korupci! Bane, Existence má silný mančaft, na to nelze zapomínat.

Taky se začala projevovat závist, nojo vy jste hrdinové, ale co my? A to zase berem, to je zdravé. Kdo jim brání, aby šli s námi? Vůbec nejde o hrdinství, jsme normální lidé s chybami a slabostmi, dokonce i strach někdy míváme, ale moc bychom chtěli, aby napříště měl člověk strach jen ze zubaře nebo jen o

to, aby na jaře nepomrzly meruňky. K tomu potřebujeme pomoc všech doma i lidí venku. Nedovoláváme se však imperialistických centrál, nýbrž myslících a čestných občanů celého světa bez ohledu na zeměpisné určení. Taková solidarita by nám opravdu píchla, tu taky berem.

Šestá fáze

Začalo zatýkání. V Prohlášení Charty 77 čís. 3 se o tom píše: Dne 13. ledna byl zatčen na základě domovní prohlídky novinář Jiří Lederer, dne 14. ledna se z výsledku nevrátil mluvčí Charty 77 spisovatel Václav Havel. Na oba byla uvalena vazba údajně z jiného důvodu než je Charta 77. Docenti pedagogické fakulty dr. F. Jiránek a dr. R. Palouš byli usnesením kolegia University zbaveni funkce výhradně proto, že podepsali Chartu 77. U řady dalších signatářů se chystá výpověď z práce z těchto důvodů.

Dne 17. ledna krátce po výsledku byla ředitelem Muzea oznámena výpověď ze zaměstnání dr. Z. Mlynářovi.

Dne 18. ledna byla ve všech čs. novinách zveřejněna následující zpráva ČTK: V minulých dnech byli podle příslušných zákonných ustanovení zadrženi čs. občané Oto Ornest, V.H., J.L. a F.P. pro závažnou trestnou činnost namířenou proti základům republiky. Dosud provedeným vyšetřováním bylo zjištěno, že delší dobu udržovali styky se zahraničními nepřátelskými silami a emigrantskými centry a předávali jim materiály poškozující zájmy ČSSR. Tyto materiály byly zneužívány proti zájmům ČSSR v emigrantských centrech a také v zahraničních sdělovacích prostředcích, v různých publikacích, které byly tajně přepravovány zpět do naší republiky. K této činnosti využívali zadrženi i pracovníků některých diplomatických misí kapitalistických států v ČSSR. Na základě uvedených zjištění bylo proti O. Ornestovi a dalším vzneseno obvinění pro závažný trestný čin proti základům republiky podle hlavy I. zvláštní části trestního zákona. Z rozhodnutí generálního prokurátora ČSSR byli vzati do vazby. Ve vyšetřování se pokračuje.

Potud zpráva ČTK. Pro vysvětlení: Oto Ornest býval ředitelem Městských divadel pražských a z titulu této funkce se kdysi stýkal s divadelními kolegy ze zahraničí. Pod Chartou 77 jeho podpis není a zřejmě proto "vede" skupinu, aby se mohlo říct, že signatáři Charty 77 nejsou zatýkáni za svůj podpis. Zbývající tři jsou signatáři: spisovatel Václav Havel, novinář Jiří Lederer a spisovatel František Pavlíček.

Nositelé moci v Československu začali "dialog" po svém, ničím se nepoučili. Prohlášení Charty 77 čís. 3 končí slovy: "Vázání odpovědností, kterou jsme jako mluvčí Charty 77 na sebe vzali, žádáme:

Zastavit policejní represálie proti signa-

tářům Charty 77 a propustit na svobodu občany zadržované v souvislosti s jejím prohlášením.

Zastavit všechny formy nátlaku-zejména existenčního-proti občanům, kteří požadují uskutečňování závazků z mezinárodních paktů o lidských právech.

Umožnit pravdivou informaci čs. veřejnosti o obsahu Prohlášení Charty a započít ze strany orgánů politické moci jednání o tom, jak řešit věčné problémy uplatňování těchto práv v Československu.

K takovému jednání jsme zcela ochotni a připraveni". Mluvčí Charty 77: prof. PhDr. Jan Patočka, prof. JUDr. Jiří Hájek.

Klame své vlastní svědomí, kdo si myslí, že tohle je výlučně věc Charty a jejich signatářů. To je začátek útoku proti občanským právům, k nimž jsme oficiálně přistoupili: President, Federální shromáždění, vláda ČSSR a spolu s nimi také my všichni. K tomu nás mezinárodní paktů zavazují.

Sedmá fáze

Je obtížné psát zprávu o něčem, co se dosud nestalo. Věštit se dá lecos, nikoliv však další život člověka, který zvedl hlas nejen za sebe, ale hlavně za jiné, a teď sedí ve věznici vyšetřovací vazby a je denně vystaven otázkám vyšetřovatelů a starostem o rodinu jen proto, že zvedl ten svůj hlas za občanská práva. Věštícím nelze věřit, neboť skutečnost je taková, že vůbec nezáleží na vyšetřovatelích, ani na vyšetřovaném, ani na obhájci, ani na prokurátorovi, ani na soudci – jak tenhle "dialog" s mocí skončí. Existence vsílila další branku, ale Svědomí se nevzdává, protože zápas není zdaleka dohrán.

Rok 1977 byl prohlášen Rokem práv politických vězňů. Odvází se představitelé ČSSR jít do Bělehradu skládat účty za Helsinky s tímto závazím? Usednou s nimi čestní představitelé jiných států za jeden stůl?

Jestliže ano, pak ani nově stavěné přehradby nebudou stačit zásobovat všechny vodovody v Československu, když člověk bude chtít hovořit s přítelem o občanských právech. Všechny kohoutky budou otevřené a voda poteče a poteče. Kde pořád brát tolik vody?!

Praha, březen 1977

CHARTAN*

L13